

Medborgarengagemang

Emma Larsson och Johan Nilsson, Fp04

Fallstudie av två centralt belägna detaljplaneprojekt i Karlskrona och Stockholm

Abstract

Syftet med denna uppsats i kursen Medborgardeltagande i fysisk planering är att jämföra två fall där planeringen stött på hårt motstånd från allmänheten och att se om detta motstånd är uppkommet pga. av hur kommunerna skött planprocessen.

Uppsatsen börjar med att beskriva den obligatoriska planprocessen baserat på Boverkets text i ämnet. Sedan går vi igenom de båda projekten i Karlskrona och Stockholm i kronologisk ordning. Efter det gör vi en analys för att se likheter och skillnader. Sist i uppsatsen drar vi slutsatser om hur man bäst bör hantera medborgarengagemang utanför den obligatoriska planprocessen.

Den obligatoriska detaljplanprocessen går i normalt förfarande ÖP, programsamråd, plansamråd, utställning, antagande, prövning och laga kraft. Programsamrådet ska användas för att låta medborgarna uttala sig innan kommunens position är låst och för att väga alternativ mot varandra. Programskedet bör även vara sammanlänkat med plansamrådet, där berörda personer och parter ska få en chans att ge sina åsikter på förslaget.

Den första fallstudien är Gasverkstomten som är centralt belägen i Karlskrona. År 1999 föreslås att det ska byggas ett hotell på tomten. Under programsamrådet presenteras ett förslag om cirka 170 rum och parkering utanför tomten i ett grönområde. En diskussion uppstår där medborgarna vill diskutera estetik och placering, medan kommunen driver de enbart tekniska frågorna. Även Länsstyrelsen menar att byggnaden inte passar in i sin omgivning och poängterar att kommunen egentligen bara presenterat ett färdigt förslag istället för att föra ett korrekt program. Till följd av detta organiserar sig medborgarna i ett nätverk, som fortfarande är aktivt. Kommunen driver vidare förslaget som år 2000 vinner laga kraft.

Odenplan, den andra fallstudien, ligger i Vasastan, Stockholm och är idag en viktig kollektivtrafikknutpunkt, vilket kommer att förstärkas i framtiden då Citybanan kommer att få en station där. I programmet för detaljplan presenterar Stockholm stad ett förslag på en underjordisk galleria med tre våningar, totalt 20 000 kvm, på Odenplan. Detta är något som boende i Vasastaden reagerar starkt på då de inte anser att en galleria behövs på platsen. Programsamrådet visar att alla remissinstanser utom en är positiva till förslaget medan merparten av sakägare är negativa. Ett nätverk mot gallerian bildas och man lämnar in protestlistor samt visar tyst protest genom att hänga ut röda skynke genom fönstren. I januari 2008 drar sig företaget, som skulle ha byggt gallerian, ur projektet och Stockholm stad arbetar sedan dess vidare med att få till stånd ett projekt i mindre skala.

Det finns flera likheter mellan de båda projekten, i båda fallen har kommunerna presenterat mer eller mindre färdiga projekt redan i programskedet. Man har aldrig tagit upp den diskussion som medborgarna velat föra. Kommunerna har varit helt inställda på att projekten ska genomföras och då pratat om tekniska lösningar medan medborgarna velat diskutera lämpligheten i placering och

utformning. Genom att inte föra denna diskussion har man inte lyckats förankra projekten hos medborgarna. Att medborgarna inte kunnat få utlopp för sina frågor har resulterat i att man organiserat sig i medborgarnätverk i båda projekten. Från kommunernas sida har man inte varit förberedd eller intresserad av att ta till sig denna kunskap som nätverken sitter på. Istället har man gjort dem till motståndare, inte medspelare.

Programfasen bör utnyttjas på det sätt den är avsedd, att låta medborgarnas åsikter och kunskap komma ut innan kommunen är fast besluten att genomföra ett projekt. Det behövs också tydliga regler för medborgarengagemanget, från kommunens sida ska man akta sig för att lova för mycket om man sedan inte kan leva upp till det. När det uppstår ett spontant medborgarengagemang måste kommunen vara beredd på att ta tillvara detta för att inte alienera medborgarna och skapa en situation med onödiga överklaganden. Följer man dessa principer tidigt i planeringen kan man skapa ett förslag som är väl förankrat hos medborgarna och som bygger på en gedigen kunskapsbas, och på så vis kan man få ett bra och accepterat projekt samt spara pengar och tid genom att undvika okynnesöverklaganden.

Innehållsförteckning

INLEDNING	5
SYFTE	5
METOD.....	5
PLANPROCESSEN	6
FÖRFARANDET	6
PROGRAMSKEDET	6
SAMRÅDSSKEDET	6
UTSTÄLLNINGSSKEDET.....	7
ANTAGANDET	8
LAGA KRAFT.....	8
HOTELL PÅ GASVERKSTOMTEN, KARLSKRONA	9
BAKGRUND.....	9
PLANPROCESSEN.....	9
<i>Detaljplaneprogram .....</i>	<i>9</i>
<i>Detaljplan och utställning.....</i>	<i>11</i>
<i>Antagande och laga kraft.....</i>	<i>11</i>
MEDBORGARNAS ENGAGEMANG	12
GASVERKSTOMTEN - SITUATIONEN IDAG	12
GALLERIA PÅ ODENPLAN, STOCKHOLM	13
BAKGRUND.....	13
PLANPROCESSEN.....	13
<i>Detaljplaneprogram .....</i>	<i>13</i>
<i>Programsamråd .....</i>	<i>14</i>
MEDBORGARNAS ENGAGEMANG	15
ODENPLAN - SITUATIONEN IDAG	16
ANALYS	17
LIKETER OCH SKILLNADER I PROJEKTEN	17
MEDBORGARDELTAGANDE	18
<i>Demokratimodeller .....</i>	<i>18</i>
<i>Planeringsansatser.....</i>	<i>19</i>
SLUTSATSER	20
KÄLLFÖRTECKNING	21

Inledning

Detta är en uppsats i kursen Medborgardeltagande i fysisk planering vars uppgift är att utveckla vår förståelse för medborgardeltagande i planeringen. Med medborgardeltagande menas här engagemang utanför den obligatoriska planprocessen, samråd och utställning.

Syfte

Syftet med uppsatsen är att beskriva två fall där planeringen har stött på hårt motstånd av allmänheten och sedan analysera vad som orsakat detta motstånd. Vi vill undersöka vad det är som orsakat detta hårda motstånd och om det finns något samband mellan hur man bedrivit planprocessen och mobiliseringen av medborgarna.

Metod

Uppsatsen är uppbyggd så att vi först går igenom den obligatoriska planprocessen. Detta följs av beskrivning av de båda fallen, vars planprocess vi går igenom i kronologisk ordning och avslutar med en nulägesbeskrivning. Sedan följer en analys av likheter och skillnader i de båda fallen, samt orsaker till respektive falls utveckling. Slutligen sammanfattar vi analysen i våra slutsatser om vad man bör tänka på i ett tidigt skede i en planeringsprocess för att kunna tillvarata medborgarnas engagemang.

Det inledande avsnittet om den obligatoriska planprocessen är baserat på Boverkets bok *Boken om detaljplan och områdesbestämmelser*. Vi anser att Boverkets text har en sådan tyngd att vi inte funnit det behövt att använda några andra källor i det avsnittet.

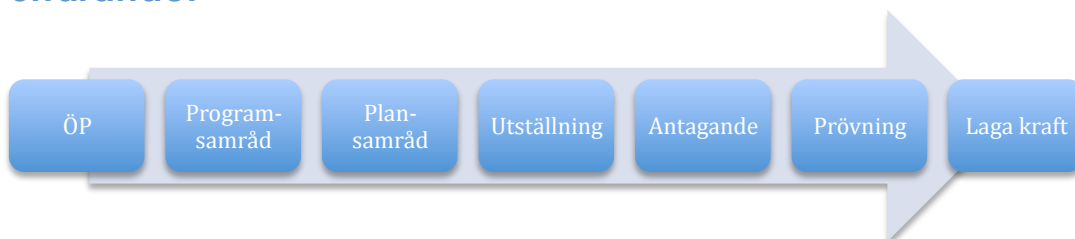
Fallstudierna baseras på fakta inhämtat från Karlskrona och Stockholms kommun. Det är planprogram, samrådsyttranden samt e-postkontakt med ansvariga som är grunden. Detta kompletteras med information hämtad från tidningsartiklar, bland annat från Blekinge Läns Tidning, Sydöstran och Dagens Nyheter.

I analysen använder vi oss av Boverkets bok *Vem bestämmer* som behandlar medborgarinflytande och kommunal planering samt forsknings- och utvecklingsprojektet *Storstad - Samtal om problem och lösningar* där man förespråkar dialog och samtalsprocesser som en metod för att lösa planeringsfrågor.

Planprocessen

För att förstå händelserna i fallen Karlskrona och Stockholm behöver man ha en grundläggande kunskap om hur planprocessen ser ut enligt PBL. Här nedan kommer en beskrivning av hur förfarandet i detaljplaneprocessen ser ut enligt Boverket i *Boken om detaljplan och områdesbestämmelser*.

Förfarandet

Normalt planförfarande

Vid upprättandet av detaljplaner ska alla berörda garanteras ett verkligt inflytande i planens utformning och genomförande. Processen ska också behandlas så enkelt och snabbt som möjligt. Planläggningen kan ske i "normalt" eller "enkelt" förfarande. Det enkla förfarandet innebär att program- och utställningsfasen uteblir och detta får endast användas då förslaget inte kan anses vara av intresse för allmänheten och överrensstämmer med kommunens översiktsplan och länsstyrelsens yttrande.

Programskedet

Ett detaljplaneprogram görs först i processen och det syftar till att ge kommunen ett så bra beslutsunderlag som möjligt, baserat på berördas erfarenheter och synpunkter. Idén är att medborgarna ska ha en chans att yttra sig innan kommunens ståndpunkt är låst men trots detta är programmet inte lagstadgat.

Programmet ska även innehålla preliminära uppgifter om miljökonsekvenser om planen kräver att en MKB utförs. En MKB för detaljplaner krävs då planen innebär "en betydande påverkan på miljön, hälsan eller på hushållningen med mark, vatten och andra resurser". En MKB ska ge en samlad och allsidig bedömning om hur planens genomförande påverkar miljön och intressen samt även behandla konsekvenserna av alternativ utformning och lokalisering. Arbetet med MKB ska vara en integrerad del i planprocessen och utger en del av beslutsunderlaget för en detaljplan.

Planprogrammet och planprogramsamrådet bör fungera som en sammanhållen process.

Samrådsskedet

När ett detaljplaneförslag författats, ändrats eller upphävts ska kommunen samråda med olika intressenter. Syftet är att förstärka beslutsunderlaget och ge berörda insyn och möjlighet att yttra sig. Samrådet bör därför hållas tidigt för att undvika lösningar från kommunens sida. Kommunen måste samråda med:

- Länsstyrelsen
- Lantmäterimyndigheten
- Kommuner berörda av förslaget

Dessa parter ska aktivt delta i plansamrådet. Man ska också från kommunens sida bereda tillfälle för samråd med:

- Sakägare och de bostadsrättshavare, hyresgäster och boende som berörs av förslaget
- Myndigheter, sammanslutningar och enskilda i övrigt som har väsentligt intresse av förslaget

Formen för samrådet kan se något olika ut och bestäms av kommunen ifråga. Samrådet kan bestå av till exempel ett möte, en utställning, ett telefonsamtal eller en korrespondens. Vid samrådet ska förslagets motiv och planeringsunderlag redovisas tydligt samt en genomgång av förslagets följder och alternativa lösningar, om sådana finns. Berörda intressenter ska vid samrådet ges tillfälle att lämna skriftliga synpunkter och endast dessa kan ligga till grund för rätten att överklaga ett beslut.

Resultaten från ett samråd ska redovisas i en samrådsredogörelse som ska innefatta alla förslag och synpunkter som lämnats in. Även synpunkter som inte har direkt koppling till den aktuella detaljplanen, men som kan vara av betydelse för framtida planering i kommunen ska redovisas. Samrådsredogörelsens tyngd ska läggas vid de synpunkter som inte tillgodosetts och motiveras varför så inte skett.

Utställningsskedet

Detaljplaneförslag ska ställas ut för allmän beskådan innan de får antas. Minst en vecka innan utställningen börjar ska en kungörelse på kommunens anslagstavla och i ortstidningar, tidning med minst 5 % spridning på orten eller 50 % i berört område, publiceras. Innehållet av kungörelsen ska förmedlas till berörda parter senast dagen för publicering.

Förslaget ska ställas ut i minst tre veckor. Utställningen ska vara lätt att nå och förstå och bör anordnas på platser som har öppettider som är lämpliga för den bredare allmänheten.

I utställningen ska följande handlingar finnas tillgängliga:

- Program och MKB, när sådana finns
- Grundkarta, om sådan finns
- Fastighetsförteckning, om sådan finns
- Plankarta med bestämmelser
- Planbeskrivning med ev. illustrationer
- Genomförandebeskrivning
- Samrådsredogörelse
- Ansökan om förordning enligt 6 kap. 19 § PBL, om sådan finns
- Ansökan om förordning enligt 7 kap. 15 § PBL, om sådan finns
- Annat planeringsunderlag som kommunen anser vara av betydelse
- Annat tillgängligt material som belyser förslagets innebörd

Under utställningsfasen ska synpunkter lämnas in skriftligt för att ge rätt att överklaga. Har man lämnat in skriftliga synpunkter redan under samrådsfasen behöver man inte upprepa dessa i utställningsfasen. Synpunkter redovisas i ett utlåtande från kommunen och de som inte fått sina synpunkter tillgodosedda ska få utlåtandet.

Om utställningen leder till att planen ändras väsentligt ska den ställas ut på nytt. Handläggandet i en andra utställning följer det i den första.

Antagandet

Kommunfullmäktige är det organ som antar detaljplaner, men ärendet kan också delegeras till Kommunstyrelsen eller byggnadsnämnden om planen inte är av principiell karaktär.

Beslutet om antagande ska sättas upp på kommunens anslagstavla tillsammans med justerat protokoll och information om hur man överklagar. Senast en dag efter anslaget publicerats ska meddelande om tillkännagivande, protokollutdrag med beslut samt uppgifter om hur överklagat går till skickas i brev till berörda parter.

De som framfört skriftliga synpunkter så sent som under utställningsfasen har rätt att överklaga inom loppet av tre veckor efter beslutet anslagits. Undantaget är då någon, efter utställningen fått planen ändrad till sin nackdel, då får även denna rätt att överklaga. Om överklagan kommer in inom tidsramen ska den skickas till länsstyrelsen för granskning. Länsstyrelsens beslut får sen överklagas hos regeringen inom tre veckor efter att den klagande blivit informerad om beslutet.

Laga kraft

Då länsstyrelsen beslutat att det inte finns anledning att pröva planen ytterligare och inga överklaganden finns vinner planen laga kraft och är då juridiskt bindande. Kommunen väljer då om man vill skicka underrättelse om laga kraft via brev eller publicera det på kommunens anslagstavla och i ortstidningen.

Hotell på Gasverkstomten, Karlskrona

I denna del av uppsatsen kommer vi att försöka ge en bild av vad som framkommit under planprocessen gällande ett hotellbygge på Gasverkstomten i Karlskrona. Upplägget är att först ge en historisk bakgrund till Gasverkstomten och sen gå igenom planprocessen i kronologisk ordning med början i detaljplaneprogrammet. Då det finns en mycket stor mängd inkomna synpunkter har vi valt ut ett axplock som vi tycker speglar stämningen och det allmänna synsättet. Detta följs upp av en genomgång av medborgarnas engagemang utanför den ordinarie planprocessen och avslutningsvis tittar vi på hur situationen ser ut i nuläget.

Bakgrund

Gasverkstomten är den plats i centrala Karlskrona, belägen mellan Trossö och Björkholmen, där gasverket tidigare stod. Gasverket byggdes 1867 och var i drift fram 1966, men redan 1961 invigdes Karlskronas idrottshall på en del av tomten (Föreningen Gamla Carlskrona, 2005).

Precis till väster om Gasverkstomten ligger Fisktorget. Föreningen Gamla Carlskrona skriver i *Karlskrona då och nu* att Fisktorget är en plats där man tidigt i Karlskronas historia hade tullar och handel från sjötrafiken. Vidare skriver föreningen att det år 1904 uppfördes en stor och vacker saluhall på torget, dock revs den redan 1951 efter att hälsovårdsmyndigheten dömt ut den.

I dagsläget används Fisktorget framförallt för Skärgårdstrafik. Längs torgets södra sida finns affärer och restauranger, varav en ligger flytande i vattnet. Längs kajen och vid bryggor längsmed Gasverkstomten finns ett stort antal båtplatser. Gasverkstomten är i nuläget avriven och används som parkering och återvinningsstation. Vid ett eventuellt bygge på tomten måste sanering först ske på grund av markföroreningar.

Planprocessen

Anledningen till att Gasverkstomten kommer upp som förslag är att företaget Provorbis Hotell o Restauranger AB (i fortsättning nämnt Provorbis) har begärt att få använda sin option på tomten. Därför sänder Karlskrona kommun, i september 1999, ut ett planprogram på samråd fram till den 4 oktober 1999.

Detaljplaneprogram

Planprogrammet innehåller idéer på ett hotell som ska innefatta cirka 170 rum och en konferensanläggning. Det föreslagna hotellet är L-format och som högst 5 våningar. Det som framförallt ses som en konfliktsituation i förslaget är parkeringsmöjligheterna i området. När programmet skickas ut beräknar man att det finns ungefär 260 parkeringsplatser på Gasverkstomten och från Provorbis sida säger man sig inte kunna anlägga tillräckligt många parkeringsplatser inom tomten utan att man måste anlägga detta på annan tomtmark. I detaljplaneprogrammet anges Kv. Lyktan, ett grönområde precis söder om idrottshallen, som ny parkering till det föreslagna hotellet.

Vad det gäller de synpunkter som kommit in under samrådstiden, kan de delas upp i två kategorier: de som lämnats av myndigheter, kommunens förvaltningar,

företag mm, och de som lämnats in av privatpersoner och intresseföreningar. Det som tydligt kan ses är att man diskuterar två olika saker, medborgarna engagerar sig i den estetiska utformningen i området och myndigheter och företag i trafikfrågan och andra tekniska frågor.

Vad det gäller kommunförvaltningarnas yttranden rekommenderar alla nämnderna att ställa sig positiva till programmets förslag, förutom Kultur- och fritidsförvaltningen som i sitt yttrande (1999-10-01) inte vill att man asfalterar Chapmansplan eller Kv. Lyktan. Polismyndigheten (1999-10-11) anser att det behöver göras ytterligare studier av trafiksituationen som uppstår, Affärsverken (1999-10-04) menar att det måste finnas parkeringar till skärgårdstrafikens resenärer och att en återvinningsstation bör uppföras i Kv. Lyktan och Blekinge Länstrafik (1999-09-28) vill att kommunen utformar och betalar för en säker busshållplats vid Chapmansplan, då den nuvarande försvinner om Kv. Lyktan blir parkeringsplats.

Blekinge museum som ligger vid Fisktorget, och är en av experterna på Karlskronahistoria, vänder sig starkt mot utformningen på det förslag som skickats med planprogrammet. I sitt yttrande 4 oktober 1999 menar man att en byggnad bör ta upp uttrycket i den omkringliggande småskaliga bebyggelsen och att den inte får skära av det visuella sambandet mellan Björkholmen och Trossö.

Detta argument är också det viktigaste i medborgarnas yttranden. Merparten vänder sig också starkt mot att man ska göra en parkeringsplats av den enda grönytan i denna del av Karlskrona. Bland annat säger Björkholmens byalag:

”Vi motsätter oss med det bestämdaste ett hotellbygge likt det planen föreslår. Detta vårt ställningstagande i frågan grundar sig på att vi ser byggnadskroppen – framförallt dess volym men även estetiska kvalitéer – som helt främmande i den nuvarande miljön kring Fisktorget.” (Björkholmens byalag, 1999-10-03).

Både intresseföreningar och privatpersoner ifrågasätter också varför det inte finns någon utredd alternativ placering för hotellet. Föreningen Gamla Carlsrona skriver:

”En byggnad utförd enligt förslaget kan inte komma till sin rätt om den inte fogas in i ett stycke natur där den kunde dominera i harmoni – omgiven av höga träd och övrig grönska. Borde man inte utreda en alternativ plats – kanske på Saltö?” (Föreningen Gamla Carlsrona, 1999-10-02)

Även de miljömässiga aspekterna tas upp, bland annat skriver Anders och Ingemo Sandin:

”Rent allmänt så tycker vi att det är positivt att det är ett behov av ytterligare ett hotell, detta pekar på att utvecklingen verkar gå åt rätt håll inom kommunen. /.../ Är det lämpligt att bygga på grundläggningsförhållande som kanske från början har en olämplig nivå i förhållande till havsnivån /.../” (Sandin, 1999-10-03).

Länsstyrelsen uttrycker sig också negativt om byggnadens volym sitt yttrande 4 oktober 1999. Vidare anser de att programskedet inte utnyttjas på det sätt det är avsett, nämligen att belysa förutsättningarna för en viss typ av exploatering

och för att diskutera för- och nackdelar med olika förslag på lösningar. De menar att diskussionen borde gälla om Gasverkstomten överhuvudtaget är lämplig för att uppföra denna typ av byggnad.

Detaljplan och utställning

När synpunkterna från programsamrådet sammanställts och omarbetats till en detaljplan över området är det inte mycket av diskussionen som har förändrats. Det som är nytt i handlingarna är en kortfattad MKB som stödjer argument använda av både för- och motsidan i konflikten. Det argument som flertalet inkomna samrådssynpunkter lutar sig mot lyder:

”Den visuella kontakten mellan Trossö och Björkholmen kommer delvis att försvinna, även de utblickar mot varvsområdet och den viktiga mastkranen kommer att skymmas. Den obrutna linjen av förhållandevis småskalig bebyggelse längs sjösidan kommer att brytas. Kontrasterna mellan den äldre bebyggelsen i kv Clerk och kv. Odin och Fisktorget kommer att dramatiskt förändras.” (Blekinge Museum m.fl. 1999-11-14)

Kommunens ståndpunkt kommer fram i förslagets MKB, där man ser det som positivt att det skapas nya lokaler centralt på Trossö och att det är av betydelse att området kring Fisktorget får en besöksintensiv näring. Detta område har drabbats av en centrumvandring upp mot de centralare delarna av Trossö (Blekinge Museum, 1999-11-14).

Ett argument som framkommer i flera yttranden från medborgarnas håll är att ett hotell bör placeras i anslutning till Infartsleden. Ett av förslagen är Hattholmen, som idag är en oljehamn som ska avvecklas, vilket framförs av Ann Gullin i en insändare i Blekinge Läns Tidning den 18 oktober 1999. Detta kan ses som en förlängning av tidigare insända argument om att man bör undersöka alternativa placeringar för hotellet. Det har även inkommit önskingar om att istället för ett hotell på Gasverkstomten kan man återuppbygga den rivna saluhallen som tidigare stått på Fisktorget.

Efter utställningen av projektet, som skedde mellan 17 januari och 14 februari 2000, ställer sig Länsstyrelsen i en skrivelse (2000-02-12) fortfarande negativa till den utformning av hotellet som redovisats. Man menar att ingen hänsyn tas till det exponerade läget i en historisk miljö.

Antagande och laga kraft

Det beslutas att Miljö- och byggnadsnämnden är de som ska ta beslutet om detaljplanen ska antas eller inte. Ett antagande kommer den 8 maj 2000 (Kommunfullmäktige, 2000-06-21). Ärendet överklagas till Länsstyrelsen av två personer, som båda syftar tillbaka på tidigare uttalande från Länsstyrelsen om att byggnaden inte passar in på platsen. Länsstyrelsen väljer dock att fastställa antagandebeslutet (Länsstyrelsen, 2000-09-26). Detta leder till att en person överklagar till Regeringen, vilken fastslår att planen inte utgör tillräckligt stor oangelägenhet för att överklagas och genom detta beslut har planen vunnit laga kraft (Miljödepartementet, 2000-12-14).

Medborgarnas engagemang

Debatten om hotellförslaget på Gasverkstomten har varit en av de hetaste stadsbyggnadsfrågorna i Karlskrona under en lång tid. Mycket av striden har legat i att man diskuterat olika frågor. Detta har även lett till att flertalet medborgare engagerat sig på olika sätt utanför den lagstiftade planprocessen.

Motståndet mot bygget tog återigen fart när Elite Hotels blev aktuell som ny investerare efter att bygget legat på is under flera år. Det var en mängd företagsuppköp som hade orsakat förseningen (Svensson, G. 2006).

En livlig debatt har förts i Karlskronas dagstidningar, mycket tack vare *Nätverket för hållbar samhällsutveckling*. De har inte lyckats med att stoppa hotellbygget men nätverket har hjälpt till att lyfta fram och se stadsbyggnadsfrågor på ett annat sätt i Karlskrona.

Under hotellprocessen har Nätverket bl.a. anordnat protestmarsch, som fick 300-400 deltagare, varav flera högre politiker i kommunen. Man har även, med hjälp av protestlistor, försökt väcka frågan om att låta hotellförslaget gå till folkomröstning, vilket dock har avslagits (Bülow, H. 2005). Efter det massiva motstånd kommunen mött kring planeringen av Gasverkstomten har de försökt skapa legitimitet i beslutet. De har bl.a. arrangerat temakvällar på Blekinge museum tillsammans med medborgarna angående hotellförslaget för att få veta deras tankar och idéer.

Gasverkstomten - situationen idag

Den 17 januari 2008 beslutade miljö- och byggnadsnämnden i Karlskrona att ge bygglov till ett nytt hotell på Gasverkstomten. Samtidigt avsatte kommunen 17 miljoner kronor till att sanera tomten och byggföretaget NCC har köpt tomten för 5 miljoner kronor (Bygglov för nytt hotell på Gasverkstomten, 2008).

Även denna gång har man lämnat in protestlistor mot ett hotellbygge på tomten, ca 3000 underskrifter. Kommunen står dock fast besluten att inte stoppa ett bygge pga. protester (Persson, F. 2007).

Ännu i nuläget har inget bygge kommit igång på tomten. Det har dock blivit aktuellt att invänta en dom i Åre, där kommunen dömts för att ha sålt en fastighet till för lågt pris (Östlund, P. 2008). Situationen i Karlskrona är lik denna, då tomten värderas mycket högre än de 5 miljoner kronor som kommunen sålt den för till NCC.

Galleria på Odenplan, Stockholm

I detta avsnitt kommer en genomgång av projektet med en galleria vid Odenplan i Stockholm. Det är uppdelat så att först kommer lite bakgrund gällande Odenplan samt upprinnelsen till projektet. Sen presenteras planprocessen och vad som skett där. Till sist redovisas medborgarnas engagemang i frågan samt hur situationen ser ut i nuläget.

Bakgrund

Odenplan, i stadsdelen Vasastan, anlades under förra sekelskiftet och hade en triangulär form och en karaktäristisk allé (Program för detaljplan, 2007). Platsen fick namnet Odenplan 1925 och 1950 fick platsen en tunnelbanestation. År 2002 genomfördes en omfattande upprustning av Odenplan för att återställa den till ursprungligt format. Bl.a. fick platsen åter en enhetlig triangulär form genom att det blev fritt från trafik och med nyplanterade träd.

I programmet för detaljplan skriver Stockholms kommun att Odenplan idag är en viktig kollektivtrafikknutpunkt samt har en viktig roll som Vasastans centrala plats. Kommunen anser att detta kan komma att förstärkas i framtiden då anläggandet av Citybanan, godkänt av regeringen, och tillbyggandet av Stadsbiblioteket berör platsen. Stockholm stad beräknar att Odenplan kommer att bli Sveriges näst största kollektivtrafikknutpunkt när Citybanan är färdig år 2014.

Planprocessen

Under 2005 får fastighetskoncernen Rodamco Project AB en markanvisning på ett underjordiskt köpcentrum vid Odenplan (Sundström, A. 2005). Detta då företaget anser att Vasastan är en del av Stockholm som delvis saknar mode- och heminredningsbutiker. Enligt Sundström (2005) får Rodamco i och med anvisningen chans att göra ordentliga undersökningar av marknadsmässiga förutsättningar och tekniska möjligheter för att kunna meddela kommunen om de vill bygga på platsen eller ej.

Detaljplaneprogram

Den 8 februari 2007 beslutar Stadsbyggnadsnämnden i Stockholm stad att man ska påbörja arbetet med ett programsamråd rörande anläggandet av en butiksgalleria vid Odenplan (Inbjudan till programsamråd, 2007). I juni 2007 skickar Stadsbyggnadskontoret ut en inbjudan till samråd till remissinstanser, Stadsbyggnadsnämndens ledamöter samt berörda sakägare.

Inbjudan till programsamråd (2007) förklarar att Stadsbyggnadskontoret påbörjat ett planarbete för en butiksgalleria under Odenplan och att man upprättat ett program som anger utgångspunkter och mål för planeringen samt att ett samrådsmöte kommer att hållas tre månader senare. Tillsammans med inbjudna finns även en programhandling och en miljöbedömning, både även tillgängliga på kommunens hemsida. Tydligt och klart meddelas att eventuella synpunkter måste lämnas skriftligen till Stadsbyggnadskontoret.

Programhandlingen är omfattande med genomgång av historia, bakgrund med syfte, avgränsning och gällande planer, förutsättningar, angränsande projekt,

förslag, miljökonsekvenser och genomförandefrågor. Förslaget i programmet innebär en underjordisk butiksgalleria i tre plan under Odenplan, sammanlagt ca 20 000 kvm BTA. Gallerians utbud planeras ha inriktning mot sällanköpshandel, caféer samt service förknippad med resecentrum. Förslaget rekommenderar en generös och välkomnande koppling mellan gallerian och den redan planerade biljetthallen till Citybanan samt ytterligare kontakt då gallerian skall kunna nås genom Citybanans rulltrappssystem.

Från kommunens sida anser man att projekten Citybanan, utbyggnad av Stadsbiblioteket och en ev. butiksgalleria kommer att vitalisera Odenplan men att det även kommer att innebära stora störningar för platsen (Program för detaljplan, 2007). I programmet tar man upp att under en lång tidsperiod kommer platsen att var utsatt för byggnationer av olika slag och att det är av primär vikt för kommunen att dessa komplexa byggen anpassas till varandra så att påverkan på Odenplan blir så liten som möjligt. Programmet föreslår att de tre projekten skall ses som separata projekt men att man ska utarbeta gemensamma regler för samordning och samverkan. I programmet redovisas två möjliga tidsplaner för genomförande, båda t.o.m. 2014. Förslaget innebär dessutom att alla träd på Odengatan samt flertalet på Odenplan måste grävas upp under byggtiden.

Programsamråd

Under samrådstiden inkommer synpunkter från remissinstanser, fastighetsägare och boende/berörda på programmet. Det finns ingen officiell samrådsredogörelse men vi har fått tagit del av en sammanfattning av inkomna yttranden och dessa redovisas nedan¹.

Sammanfattningen visar att samtliga remissinstanser förutom en, Norrmalms stadsdelsnämnd, tillstyrker fortsatt detaljplanearbete men med förslag på fortsatta utredningar gällande bl.a. bil- och cykelparkering, bevarande av befintligt tunnelbanetak samt grundvattenpåverkan och bullerstörning under byggtid.

Berörda fastighetsägare är lite mer tveksamma till förslaget och anser främst att man måste beakta den sammantagna påverkan av alla byggprojekt samt att gallerians omfattning bör minskas väsentligt. Vidare har flertalet bostadsrättsföreningar lämnat skrivelser där man uttrycker oro för störningar, skador på fastigheter samt ställer sig frågande till behovet av en galleria.

De boende har under samrådstiden inkommit med ett stort antal yttranden mot förslaget och skälen till att inte bygga en underjordisk galleria är många. Bland annat anses att stadsdelens karaktär/identitet hotas, att det inte finns behov av fler butiker och att befintliga butiker kommer att påverkas negativt. En ökad biltrafik, nedhuggning av träd på torget samt längs gatorna, kaos i Vasastaden pga. alla byggprojekt, att byggtiden på Odenplan förlängs samt risken för skador på intilliggande fastigheter är ytterligare inkomna synpunkter mot bygget. Dessutom inkommer yttranden som föreslår alternativa platser som mer lämpade för en galleria.

---

¹ Thomas Enqvist, Stadsbyggnadskontoret, Stockholm. E-postkontakt 2008-04-30

Medborgarnas engagemang

De boende och berördas engagemang slutar inte vid inkomna synpunkter och skrivelser till kommunen. I september 2007 bildas nätverket "Stoppa gallerian vid Odenplan" för att protestera mot den planerade gallerian (Odenplansgruppen, 2008). Nätverket består av människor som är engagerade i stadsdelens utveckling och framtida utformning, och som vill följa vad som händer i olika planerings- och beslutsprocesser gällande Odenplan. Enligt nätverkets hemsida har man framför allt två huvudfrågor man vill påverka:

- Odenplans framtida utformning
- Miljö- och hälsofrågor förknippade med byggandet av pendeltågsstationen, arbetstunnlar m.m.

Nätverket har fått ett stort gensvar och i november 2007 lämnades protestlistor, som funnits runt Odenplan och i butiker, med ca 11 500 namnunderskrifter till Stockholms stadsbyggnadskontor².

Anledningarna till protesterna och argumenten är många. Nätverket har en uppsjö av konkreta argument mot gallerian. Följande argument har nätverket som sina starkaste:

Att alla träd på Odenplan, samt delar av närliggande Odengatan och Karlbergsvägen, måste huggas ner. Att det finns risk för sättningar i husen då många hus runt Odenplan står på lera och är känsliga för förändringar i grundvattnet, men särskilt känsliga är de hus som står på träpålar. Att 60 lastbilstransporter/dag krävs för att försörja den färdiga gallerian. Att nya träd endast kan vara små eftersom jordskiktet ovanför gallerian blir för grunt. Att risken är stor att småaffärer runt Odenplan försvinner och därmed också den unika småstadskarakter som området har. Att den uppgrävda delen av Odenplan tredubblas, jämfört med om man endast bygger Citybanan. Att Odenplan blir ett öppet sår i minst 6 år. Att lastbilstransporterna ökar med 90/dag i 2,5-3 år. Att bullerstörningarna kommer att bli betydande. Att om skador uppstår måste fastighetsägaren visa vem som orsakat dem, galleriabygget (Rodamco) eller Citybanan (Banverket). Att avspärrningarna under byggtiden liknar dem som drabbade St Eriksplan vid garagebygget för några år sedan. Butikerna vid St Eriksplan fick kraftiga intäktsbortfall och flera gick i konkurs. Att ingen ersättning betalas till butiker och fastighetsägare för förluster under byggtiden.

Förutom protestlistor, och andra traditionella sätt att visa sina synpunkter på, ville nätverket också visa tyst protest mot projektet i samband med samrådet (Odenplansgruppen, 2008). Man började således hänga ut röda tygstycken genom sina fönster runt Odenplan. Även butiker och caféer visade rött genom att hänga upp röda anslag. Denna tysta protest användes även av de som är för en galleria. De svarade helt enkelt genom att hänga ut gröna tygstycken genom sina fönster (Carlén, T. 2008).

Detta engagemang hos medborgarna har fått mycket medial uppmärksamhet och

---

² Thomas Enqvist, Stadsbyggnadskontoret, Stockholm. E-postkontakt, 2008-03-14

de tysta protesterna med sina tygstycken har flyttat sig även till andra delar av staden och gällande andra frågor (Carlén, T. 2008). Medborgarna, främst motståndarna, är fortsatt aktiva på flera andra sätt också. Nätverket har bytt namn till Odenplansgruppen och har en egen hemsida och en e-post adress. Flertalet olika grupper, både för och mot gallerian, har dessutom bildats på Facebook³.

Odenplan - situationen idag

Efter flertalet möten, mellan både kommun och Rodamco samt kommunen och medborgarna, meddelar exploateringsnämnden på Stockholm stad den 12 januari 2008 att det inte blir en underjordisk galleria på Odenplan (Sundström, A. 2008). Exploateringskontoret och Rodamco försök att samordna byggandet av gallerian med Citybanan har inte kunnat lösas och Stockholm stad går inte med på att Odenplan ska bli ett bygghål längre än planerat. Rodamco drar sig därför ur och lämnar tillbaka markanvisningen då de inte kan få den galleria de vill ha under den planerade byggtiden (Sundström, A. 2008).

Sundström (2008) skriver att Stockholm stad betonar att det inte var motståndet mot gallerian som fått dem att stoppa projektet i januari utan att byggtiden är det viktiga. Några månader senare medger stadsbyggnadskontoret att politikerna har lyssnat på medborgarna och att man inte har lagt ner projektet helt utan ändrat inriktning till att se om det går att göra ett betydligt mindre projekt på platsen⁴.

Stockholm stad jobbar således vidare med ett bantat projekt utan byggherre. Det är i nuläget staden som driver frågan och de räknar med att under våren 2008 kunna se om det finns någon intressent som är villig att driva frågan vidare⁵.

---

³ Facebook är en digital mötes- och diskussionsplats på webben.

⁴ Thomas Enqvist, Stadsbyggnadskontoret, Stockholm. E-postkontakt, 2008-03-14

⁵ Thomas Enqvist, Stadsbyggnadskontoret, Stockholm. E-postkontakt 2008-04-30

Analys

I denna del tittar vi på och försöker reda ut vad som är gemensamt för de två projekten och om något skiljer dem åt. Vidare analyserar vi hur dessa likheter och skillnader har påverkat medborgardeltagandet i respektive fall samt projekten i stort. Det finns ett antal olika demokratimodeller och planeringsansatser och sist i detta avsnitt ska vi försöka reda ut vilket eller vilka av dessa som passar in på våra fallstudier.

Likheter och skillnader i projekten

Stockholm- och Karlskronaprojekten liknar varandra på flera sätt. Båda projekt är i centrala lägen då de är offentliga platser i torgmiljö. Dock är projekten inte offentliga i sin karaktär utan kommersiella, en galleria och ett hotell. Deras centrala läge och offentliga karaktär gör att det finns många direkt berörda, men också en stor del övriga medborgare som har åsikter om platsernas funktion.

I båda projekten har respektive kommun, i samarbete med en exploatör, presenterat i stort sett färdiga förslag redan i programskedet. Vi tolkar det starka motståndet som uppstått som att medborgarna i både Karlskrona och Stockholm känt sig inlåsta i projekten. Enligt Boverket (2004, s. 22) är idén med programskedet att medborgarna ska kunna ge sina synpunkter innan kommunens ståndpunkt är låst. Detta är något som vi anser inte skett i dessa fall.

En del av problemet i de båda projekten är att medborgarna och kommunerna pratar olika språk. Kommunernas inställning har varit att projekten ska genomföras och de remissinstanser som deltagit har bara diskuterat tekniska lösningarna på olika problem. Från medborgarnas sida har man istället velat diskutera vad marken ska användas till, vilken identitet och karaktär vill man att platsen ska ha och i Odenplans fall, hur platsen kommer se ut under alla dessa år av byggande. Projekten har mer varit information än kommunikation. Om programskedet istället varit utformat som ett skede med diskussion kring platsen kan man genom dialog få god chans att skapa förankring hos medborgarna i planeringsfrågor av denna komplexitet. Ingeria et al (2005, s. 2) tar upp i sitt forskningsprojekt att genom diskussion kan man tillvarata medborgarnas kunskaper och generera kreativa idéer som till exempel kan leda till att alternativa lösningar prövas eller att man kommer fram till kompromisser som alla kan godta.

En skillnad mellan projekten är att de befinner sig i olika skeden. Karlskronaprojektet har gått igenom hela processen och har en detaljplan som vunnit laga kraft men har ändå inte, 8 år senare, genomförts. I Stockholm har man kommit till programskedet, men mött ett så massivt motstånd att man fått lägga projektet på is. Dessa projekt har inte varit effektiva ur tidssynpunkt, hotellbygget i Karlskrona överklagades hela vägen till regeringen. Men genom dialog i ett tidigt skede kan man skapa mindre motsättningar och en större samsyn, vilket ger möjlighet till en snabbare planerings- och beslutsprocess (Ingeria et al. 2005, s. 2). På detta vis kan man vinna både tid och pengar.

Kommunerna bör dock vara försiktiga med att inte lova för mycket och med att skapa förväntningar hos allmänheten som sedan inte kan infrias. Det är därför

viktigt att redan i programfasen göra tydligt vilka spelregler det är som gäller. Boverket (1998, s. 11) menar därför att kommunen bör tydligt förklara sina avsikter och medborgarnas handlingsutrymme i programskedet. Från kommunens sida bör man också ha en beredskap för att kunna ta emot den kunskap medborgarna kan bidra med. Detta för att på bästa sätt kunna se medborgarna och deras engagemang som en tillgång.

Medborgardeltagande

Som en följd av att dessa två projekt har varit så låsta från början har medborgarna organiserat sig på andra sätt än inom den lagstadgade samrådsprocessen. I båda fallen har projekten gett upphov till medborgarnätverk, i Karlskrona *Nätverket för hållbar samhällsutveckling* och i Stockholm *Odenplansgruppen*. Dessa nätverk har efter projekten, som initierade dem, fortsatt engagera sig i stadsbyggnadsfrågor och bidragit till att olika perspektiv blivit hörda.

I våra två valda fall har man gjort nätverken till sina motståndare. Kommunerna har inte i ett tidigt skede sett dem som en tillgång. Istället för att se dem som fiender hade man kunnat ha en beredskap, en handlingsplan, för att ta till sig det engagemang som allokerats i dessa grupper. Istället för att låta dessa grupper verka för sig själva kunde kommunen hjälpt till att organisera engagemanget. Karlskrona kommun har efter att motståndet uppstått arrangerat temakvällar tillsammans med medborgarna men det är försent i processen. Dessa temakvällar skulle ha ingått i programfasen och varit ett underlag i den fortsatta processen. Kommunen, tillsammans med nätverken, hade tidigt kunnat skapa en arena för diskussion och på så sätt fått ta del av tankar och kunskap innan motståndet uppstått (Boverket. 1998, s. 12).

Demokratimodeller

Henecke & Khan (2002) tar upp tre demokratimodeller som alla grundar sig i den representativa demokratin, då den är stommen i det system vi lever och verkar i. Dessa tre modeller är:

- Liberal demokrati
- Deltagardemokrati
- Deliberativ demokrati

Den liberala demokratin utgår ifrån att alla har egenintressen, det är dessa som gör att medborgarna intresserar sig för politiken. Demokratien handlar i detta fall om att väga olika intressen mot varandra för att se vilka som är oförenliga. Detta sker mellan professionella politiker som medborgarna röstat fram. Detta innebär en tydlig åtskillnad mellan privata och politiker.

I deltagardemokrati vänder man sig mot att bara professionella politiker är kapabla att fatta beslut. Istället anses att varje medborgare har denna förmåga. Det är dock fortfarande den representativa demokratin som utgör stommen och är den viktigaste beslutsaren. Genom att belysa betydelsen av att alla medborgare ges möjlighet till att delta uppstår problemet att deltagandet måste medföra inflytande annars känns det inte lönt att delta. Den viktigaste frågan inom deltagardemokratin är därför hur relationen mellan institutioner för medborgardeltagande och representativa ska se ut (Henecke & Khan, 2002).

Det offentliga samtalet är det som utgör den deliberativa demokratin. Det är mycket som delas med deltagardemokratin, så som aktivt medborgardeltagande och att alla ska ha lika möjlighet att delta. Skillnaden ligger i att man i den deliberativa demokratin trycker hårdare på själva samtalet, diskussionen, som det forum som ska generera besluten.

Båda våra fallstudier, Karlskrona och Stockholm, har tydliga drag av liberal demokrati. Något riktigt samtal har inte förts i något av fallen. Projekten har tagit form ur privata intressen och sedan har besluten tagits på politisk nivå. När medborgarna sedan engagerat sig har det, till en början, främst varit genom egenintressen, så som förstörd utsikt osv. Egenintressen är anledningen till att de har engagerat sig politiskt. Former för samtal och att släppa in andra i planeringen finns inte alls med i de båda processerna. Snarare har detta motarbetas när möjligheter uppstått, vilket tyder på att man från kommunens sida ser det som ett jobb för professionella tjänstemän och politiker att fatta besluten.

Planeringsansatser

Enligt Khakee (2000) finns det fyra planeringsteoretiska ansatser som är relevanta för de demokratimodeller vi gått igenom. Dessa är:

- Rationell planering
- Advokat planering
- Generativ planering
- Kommunikativ planering

Rationell planering innebär att politikerna sätter upp målen som de professionella planerarna ska jobba mot så effektivt som möjligt. Medborgarna deltar inte aktivt i planering utan deras synpunkter förs fram genom förtroendevalda. Rationell planering har ett tydligt uppifrånperspektiv.

I advokat planering är planeraren ett ombud för de som annars har svårt att få sin röst hörd. Formen uppstod på 60-talet i USA för att medborgarna skulle få komma mer till tals. Planerarens roll är att med sin expertkunskap kunna ta tillvara på de resurssvagas intressen i förhållande till de resursstarka.

Den generativa planeringen växte fram när man märkte att det fanns ett gap i kommunikationen mellan professionella planerar och medborgarna, man talade helt enkelt inte samma språk. Den generativa planeringen har därför utgångspunkt i att alla deltagare måste kunna kommunicera med varandra för att på så sätt identifiera problem och värdera idéer. Detta medför att planeraren måste inge förtroende och att dialogen och processen är lika viktig som målet.

I den kommunikativa planeringen ska alla som är delaktiga vara med och fatta beslut. Fokus ligger på samtal och dialog, och att dessa ska leda fram till en lösning som alla kan acceptera. Kommunikativ planering har ett tydligt underifrånperspektiv. Detta innebär med andra ord att den kommunikativa planeringen är en direkt utmanare till den representativa demokratin. Detta har gjort att den inte fått något genomslag, då den kräver ett helt nytt politiskt system (Khakee, 2000).

I fallen Karlskrona och Stockholm har planeringen legat närmst den rationella planeringen. I båda fallen har man fått ett politiskt beslut om att ett hotell och en galleria ska byggas och tjänstemännen på kommunerna har jobbat för att lösa detta. Man har fört de lagstadgade samråden, men inte mer. De motståndsgrupper som uppstår på båda orterna har dock likheter med advokata planeringen, där olika representanter börjar föra de boendes röst för att ge den mer tyngd. Dock har man inte i något av fallen fört ett samtal, en dialog, om problem och möjligheter. Planerarna har haft den expertroll som givits dem, som i den rationella planeringen, och inte engagerat sig på något annat sätt för att möta medborgarna.

Slutsatser

Programfasen bör man från kommunens sida ta tillvara på då den i slutändan kan spara både tid och pengar. Problemet i hotell- och galleriaprojekten har varit att man informerat istället för kommunicerat. Istället för att informera allmänheten om ett förslag bör programskedet användas för diskussion och dialog. Ett färdigt projekt ska inte presenteras utan en dialog/diskussion ska föras mellan intressenter, en dialog som ska ge utrymme för kreativa idéer och alternativa lösningar. Huvudfrågan bör vara vad kan man använda den här platsen till? En dialog/diskussion tidigt skapar ökat samförstånd och kan resultera i en kompromisslösning mellan olika intressen istället för ingen lösning alls.

I ett tidigt skede bör även spelreglerna vara tydliga. Kommunen måste vara ärlig om varför man initierar ett projekt så att medborgarna vet vad de har att förhålla sig till. Medborgarna får inte heller ledas i mörkret genom att tro att de har en större makt än de har. Kommunen är den som ska ta det slutliga beslutet och medborgarna har ingen beslutsrätt. Om alla parter vet vilka regler som gäller och vilket inflytande de har så är det enklare att undvika orealistiska förväntningar och besvikelse.

När det uppstår medborgarengagemang måste man vara beredd att tillvarata detta från kommunens sida. Man måste aktivt se till att man inte alienerar grupperingar som uppstår och göra dem till motståndare. Istället ska man se dem som medspelare och deras engagemang ska ses som en tillgång till processen.

Våra slutsatser kan sammanfattas som:

- Kommunikation inte information
- Tydliga spelregler
- Medspelare inte motspelare

Dessa är de aspekter vi anser vara viktiga för att man ska kunna skapa ett gott beslutsunderlag till politikerna, ett underlag som också är väl förankrat hos allmänheten. Genom förankring undviker man onödiga överklaganden och får en effektiv planprocess, och en effektiv process är vad alla parter önskar sig.

Källförteckning

Tryckta källor:

Boverket (1998). *Vem bestämmer? Om medborgarinflytande och kommunal planering*. Kalmar: Lenanders Tryckeri AB.

Boverket (2004). *Boken om detaljplan och områdesbestämmelser*. Kalmar: Lenanders Tryckeri AB

Föreningen Gamla Carlsrona (2005). *Karlskrona Då och Nu*. Lund: Grahns Tryckeri AB

Henecke, Birgitta & Khan, Jamil (2002). *Medborgardeltagande i den fysiska planeringen- en demokratiteoretisk analys av lagstiftning, retorik och praktik*. Sociologiska Institutionen. Lunds Universitet

Khakee, Abdul (2000). *Samhällsplanering*. Lund: Studentlitteratur

Tidningsartiklar:

Bülow Hans (2005). Alla älskade Karlskrona. *Sydöstran*, 9 december

Carlén Tove (2008). Vit flagg i protest mot luften på Hornsgatan. *Dagens Nyheter*, 18 februari

Gullin Ann (1999). Karlskronas byggmissar. *Blekinge Läns Tidning*, 18 oktober

Sundstöm Anders (2005). Odenplan kan få en ny galleria. *Dagens Nyheter*, 28 juni

Sundström Anders (2008). Politikerna sätter stopp för galleria på Odenplan. *Dagens Nyheter*, 12 januari

Svensson Gunnar (2006). Hotellsatsningen har kantats av förseningar. *Blekinge Läns Tidning*, 5 april

Östlund, Pernilla (2008). Domen som kan stoppa bygge på gasverkstomten. *Blekinge Läns Tidning*, 10 april

Elektroniska dokument:

Inregia et al (2005). *Storstad- Samtal om problem och lösningar* [pdf-format]

Tillgänglig:

http://www.inregia.se/publikationer/Storstad_Samtal_Slutrapport.pdf (hämtad 2008-04-04)

Odenplansgruppen (senast uppdaterad 2008) [elektronisk]

Tillgänglig: <http://www.123minsida.se/Odenplansgruppen>

Persson, Fredrik (2007). Nya protester mot hotellbygge. *Sveriges Radio*, 13 december. [elektronisk]

Tillgänglig: <http://www.sr.se/cgi-bin/blekinge/nyheter/artikel.asp?Artikel=1773833>

Kommunalt underlag:

Detaljplan för del av Karlskrona 4:5 (Kv. Axel mm), på Trossö Karlskrona kommun, Blekinge Län (2000). Karlskrona Kommun

Inkomna enskilda samrådsyttranden (1999-2000). Karlskrona kommun

Bygglov för nytt hotell på Gasverkstomten (2008). Karlskrona kommun
[elektronisk]

Tillgänglig: http://www.karlskrona.se/templates/News___38916.aspx (hämtad 2008-05-04)

Program för detaljplan. Odenplan- butiksgalleria (2007). Stockholms Stadsbyggnadskontor [elektronisk]

Tillgänglig:

<http://www.planer.sbk.stockholm.se/SBKPlanTemplates/SBKPlanView.aspx?id=3334> (hämtad 2008-03-14)

Inbjudan till samråd (2007). Stockholms Stadsbyggnadskontor [elektronisk]

Tillgänglig:

<http://www.planer.sbk.stockholm.se/SBKPlanTemplates/SBKPlanView.aspx?id=3334> (hämtad 2008-03-14)